

ACC. N:R M. 15225: 1-2.

Landskap: Bohuslän Upptecknare: Gösta Olsson, Lund
Härad: Stångensås Berättare: Johan Samuelson, Kvalhamn
Socken: Lyse Berättarens yrke: stenhuggare
Uppteckningsår: 1960 Född år 1888 i Lyse

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Stenhövning m. m. s. 1-2.

Skriv endast på denna sida.

Det fanns vid 1800-talets mitt 10 eller 11 torpare i Skalhamn, och tillsammans hade de som mest 21 kor. Det var fattigbygd, man tog torv, ris och ljung till bränsle, "Rompe-Tilda" torkade kospillning. Vi vrakade en hel del också, men tullarna snokade noga efter sågat timmer. Hela Skalhamn var arrendemark, tills vi friköpte våra torp 1923 enligt ensittarlagen.

Alla torparna i Skalhamn hade fiske till hjälp, de rodde och seglade till Lysekil varenda dag med mjölken och sålde fisk samtidigt. Bönderna längre uppifrån tog husbehovsfisk. Söner till flera bönder uppe i Lyse var sjöfolk av Guds nåde, gav sig på sjön efter konfirmation. Sjöfarten och fisket betydde väldigt mycket före stendriften.

Stenhuggeri startade i Ramsvik härintill på våren 1876. Det var 4 huggande bröder från Björbäck i Bäve socken, som kom dit från Malmön. I Skalhamn började en smålänning, Johan Karlsson, i början på 1880-talet hugga sten. Det första var det småskeppare från Göteborgs skärgård som köpte upp sten, och jag tror stenhuggare själva skötte försäljningen. Deras brott låg alldeles intill sjön, så enda körningen var med tippkärror och ev. langning ut i prämar.

I Skalhamnsbergen var det hästkörning redan från början. De körde med kärror: låga hjul, längre men lägre karm än gödselkärror. Ingen körde med oxar. Några år in på 1900-talet kom kärroarna ur bruk och förställsvagnar kom i stället. Dessa efterträddes slutligen av klykvagnar. Gummihjuls-vagn hade ingen här. De som ägde bergen hade körningen själva, och här var flera bönder långt uppifrån Lyse som körde. En enda bergägare överlät rätten att köra, men det var för att han var sjuklig.

Mest huggning från 1900-1914. Under kriget 1914-18 mycket svag eller helt nedlagd drift. Det bättrade sig på 20-talet, riktigt bra mot slutet. På 30-talet kom statsbeställningar men ändå låg driften tidvis nere och upphörde helt i själva Skalhamn någon gång på 30-talet. Storbrottet i Ramsvik lades ner 1943, men där hade ingen hästkörare haft arbete. Det var överhuvud taget aldrig körning i något storbrott, för där gick stenen med "rallevagnar" på räls ner till upplagsplatsen. I Grundsunds storbrott hade de en körare med häst till att dra upp de tomma ralle-vagnarna till brottet igen.

Höjden av krånlig körväg i Bastevik här i närheten: vagnen fick fraktas dit med båt men hästen kunde ledas på smal berghylla till körningsplatsen.

I Lysekil var körarna med vid lastning och körde kassarna, men inte här. Här gick lastningen med rallevagnar på räls eller med tippkärror på landgångar eller med langning. Stenhuggare och dagsverkare lastade.

Jag fick 25 öre av basen varje gång jag gick till "Rompe+Tilda" med lastebud; i själva körningen just här var det annars aldrig kvinnfolk med. Bönderna själva körde, även pojkar och drängar. Alltid gatsten här- ikring. Kan inte erinra mig något olycksfall i körningen.

Inga andra konflikter mellan körare och bolag än att komma överens om körlön och berglega. Körarna drog någotsånär jämnt också. Inget bråk mellan huggare och körare heller. Lokala politiska sammandrabbningar, men obetydliga. De bönder som inte hade körning tyckte att körare hade det bra. En bonde i Lyse sa: "De bönder som har berg och körning vet inte av att de finns till".

Stenkörningen gav en betydande extrainkomst och lade tom. grunden till förmögenhet för åtminstone ett par bönder uppe i Lyse. Körarord vid första avlöningen (körning och berglega): "Det var bra jag fick pengar. Nu skall jag åka upp till Skarstad och betala min gamla skuld för timmer till lagårn." "Bror min och jag köpte oss varsin ny rock."